

***Kiborgai mokslinėje fantastikoje
bei savęs susinaikinimo mitologija***

Mokslinė fantastika ir jos realizacija kaip reiškiniai kasdien esti vienas arčiau kito. Neatsiejamas šių elementų simbolis yra *kiborgas* – iš dalies autonomiškas, mokslo, ne visai paklūstančio žmogaus valiai, kūrinys. Kaip pažymi amerikietė filosofė Donna Haraway, *kiborgas* yra kibernetinis organizmas, mašinos ir organizmo hibridas, socialinės realybės, taip pat kaip vaizduotės kūrinys. Teorinė sąsaja tarp to, jog žmogus evoliucionavo iš beždžionės, o *kiborgas* gali tapti naujas gyvybės elementas žemėje, kurio kilmė bus laikoma evoliucija iš žmogaus, kelia natūralią baimę dėl nepažinumo, įsibrovimo į žemišką teritoriją nuojautos. Vis dėlto, pavojingesnis yra mitinis baikštumas, kilęs iš technologijų išaukštinimo. Žmogus, nuvertinantis humanizmą dėl artefakto (šiuo atveju *kiborgo*) galybės įrodymo, ima tikėti mechanizmų sukurtos apokalipsės idėja. Tokiu technologiniu determinizmu pasikliaudamas, žmogiškumas nejučia gali žengti pirmuosius žingsnius savęs susinaikinimo link.

Atsakymas į klausimą, kas iš tikrųjų yra materialiai *kiborgo* išraiška, kol kas nėra aiškus. Turint omenyje, jog *kiborgas* – organizmo ir mašinos hibridas, šiuo vardu tam tikra prasme galima pavadinti bet kurį žmogų, kuris naudoja prietaisą intelektualiniams, fiziniams ar emociniams poreikiams patenkinti. Tai reiškia, jog organizmas su dirbtine širdimi, galūnių implantais gali būti *kyborgu* taip pat kaip ir kiekvienas iš mūsų, naudojantis technologijas informacijos kūrimui, įsisavinimui, išraiškai. Pastaruoju atveju ypatingai ryškūs yra du – teigiamas (informacijos sklaidos) ir neigiamas (asmeninio gyvenimo viešumo) – poliai, tačiau analizuojant mokslinę fantastiką bei savęs naikinimą, norisi pabrėžti pirmojo pasėkmę mito ar mistkos kūrimuisi. Pirmiausia, neatsiejamas kasdienis žmogaus ryšys su informacijos tėkme prietaisuose verčia technologijas aukštinti dėl visažinystės, o jų tobulėjimą, dirbtinį intelektą savaime laikyti visa ko panacėja. Tai lemia žmogiškumo nužeminimą prieš dirbtinį intelektą, kurio apčiuopiamo kūno svajonė susiformavo XX amžiaus antroje pusėje. Nepaisant to, jog daug kas nenuginčijamu fantastiniu ateities simboliu laiko skraidančią mašiną, šia prasme identifikuoti *kiborgą* kur kas paprasčiau. Skraidanti mašina labiau sietina su amerikiečių istorine sąmone. Tauta, kurios atstovai savo prigimtimi yra keliautojai, atvykę iš skirtingų pasaulio vietų, susikūrę nepriklausomybę, kelią ima suvokti kaip laisvės atributiką. Galbūt dėl to ir kelio filmai (Dennis Hopper „Nerūpestingas

keliautojas“) ar romanai (Jack Kerrouac „Kelyje“) vos pasirodę tapdavo kultiniais kūriniais amerikiečių, o vėliau ir viso pasaulio kultūroje. Galima manyti, jog mašina (o dar skraidanti) tokiu atveju, pirmiausia, yra visiška laisvės utopija, neriboto judėjimo simbolis, bet ne technologijų laimėjimo vaizduotėje įkūnijimas. Būtent *kiborgas*, kuris jungia žmogiškąsias funkcijas bei bruožus su mašininėmis, technologinėmis, apskaičiuojamosiomis greičio ir galios (tiek fizinės, tiek protinės) savybėmis, mokslinėje fantastikoje yra reikšmingasis ateities pranašas. Junginio idėja byloja apie humaniškumo nepakankamumą, siekį sukurti galingesnę būtybę, o dauguma fantastinių filmų scenarijų įtraukia ir tokios būtybės savarankiškumo bei maišto scenas. Visa tai kuria *kiborgo* kaip totalitarinio režimo atstovo prieš žmoniją suvokimą.

Primityvi mito apie savęs sunaikinimą samprata (žmogaus sukurtas prietaisas sunaikina žmoniją) ir apokaliptinis maištaujančių robotų vaizdas išprovokavo keistą atminties bei moralės vertės supratimą kaip gynybos prieš technologijas įrankius. Vienas ryškiausių pavyzdžių kino istorijoje yra Ridley Scott „Bėgantis skustuvo ašmenimis“ filmo *kiborgų* gyvenimas. Šiame kūrinyje tiesiogiai pateikiami žmonijos baimės įrodymai dėl kovos su dirbtinio intelekto įsikūnijimais – jiems leidžiama gyventi tik ketverius metus, kad šie neturėtų galimybės susivienyti ir sunaikinti juos sutvėrusių žmonių. Nepaisant to, jog būtent dėl šios priežasties filme ir kyla *kyborgų* maištas, o tai įrodo itin didelę žmonių baimę dėl kovos su savo prietaisais (ji tampa neišvengiama), derėtų grįžti prie mėginimo *kiborgus* mokslinės fantastikos filmuose paversti žmogiškais. „Bėgantis skustuvo ašmenimis“ vaizduojama ryški atminties proceso diegimo siužeto linija. Pavyzdžiui, organizmo ir kibernetinės sistemos hibridą atstovaujanti personažė pravirksta, kai žmogus jai išaiškina, jog visi prisiminimai apie vaikystę, jausmai, kuriuos ji jaučia žmonėms iš praeities priklauso ne jai – *kiborgės* atmintis yra žmogiškųjų prisiminimų simuliacija. Mėginimai ateities technikos stebuklus paversti jausmingais, prisirišusiais prie žmogiškųjų giminystės ar kitų santykių saitų, buvo atliekami tam, kad šie negalėtų mechaniškai, apskaičiuotai atakuoti žmonijos. Įdomu tai, jog greitas ir tikslus skaičiavimas, vertinamas kaip pranašumas prieš žmogų, turi grįžtamąjį ryšį ir informacijos sklaidos procese. Taip pat, jis mūsų atmintį verčia netiesiogiai kompiuterizuota. Socialiniai tinklai asmeniškai kiekvienam naudotojui diktuoja (švelniau tariant, rekomenduoja) internetinius puslapius, asmenybes, muziką, filmus ir pan., kurie turėtų patikti būtent jam. Tai vykdoma pagal tinkle automatiškai atliekamus algoritminius skaičiavimus. Taip savotiškai formuojasi ir žmogaus atmintis, jo skonio, mados ir stiliaus taisyklės ir nors vieniems tokia technologinė savybė suteikia daugiau informacijos nei jie gebėtų rasti patys, vis dėlto, mąstyti apie šiuolaikinės visuomenės kompiuterizuota skonį ir atmintį, atrodo, yra teisinga. Žmogaus užprogramuotas mechanizmas riboja individų laisvę kultūros lauko formavimo atžvilgiu ir tai taip pat galima vertinti kaip savotišką savęs naikinimo bruožą kibernetinėje erdvėje.

Taip pat, *kiborgo* kaip naujos gyvybės atsiradimo terminologija nėra nepakaltinama. Visų pirma, organizmo ir kibernetinio mechanizmo jungtis provokuoja sąvokų *žmogus* ir *gyvūnas* ribos sulaužymą. Tai, automatiškai, artefaktą nustumia nuo naturalumo, gamtos idėjos. Psichiatrė Hilary Klein tvirtino, kad savo darbo, individualumo ir lyties formavimosi teorijas tiek marksizmas, tiek psichoanalizė, priskiria originalios vienybės scenarijui, iš kurios skirtingumas sukuriama moters/gamtos dominavimo dramoje. Kiborgas, netekęs galimybės būti originalios, gamtiškosios vienybės dalimi, žmogiškumą taip pat neigia kaip atskirą jos elementą – išnyksta genai, lytis, atsiranda naikinanti žmoniją amžinybė, o viskas, ką apibrėžiame neužmiršdami humanistinių pažiūrų yra *organizmo* sąvoka. Šis požiūris vėl panešėja į nuolaidžiavimą dirbtiniam intelektui, pamirštant žmogaus vertę, net nusižeminant iki instinktyvaus gyvūlio. Taip pat, įvairūs judėjimai, palaikantys naujo žmogaus susikūrimo idėja, funkcionuoja kaip menkinančios žmoniją terminologijos reiškiniai. Ko gero, radikaliausias pavyzdys galėtų būti transhumanizmo intelektualinis, kultūrinis judėjimas, kuris teigia, jog artimoje ateityje technologijos praplės žmogaus atminties, emocijų, gebėjimų galimybes ir mechanizmų pagalba pasaulyje įsigalės *posthumanizmas*. Įvairios spekuliacijos teorija artina prie savęs susinaikinimo, užmaršties žmogaus unikalumo atžvilgiu.

Ne veltui, suvokimą, jog žmogaus sukurtas prietaisas jį sunaikins fiziškai vadina primityvia mito samprata. Svarbiausia yra įvertinti kultūrinio savęs sunaikinimo galimybę, neįgalumą prieš savo paties įsitikinimus, technologijų, kurios, būdamos žmogaus kūriniumi tampa žmogiškomis, sudievinimo neigiamą poveikį žmogaus unikalumui. Visa tai žymi ne kūnišką savęs susinaikinimą, o begalinį psichinių sutrikimų, galinčių apimti žmoniją dėl *kiborgo* įsivaizduojamos tobulybės tinklą. Vis dėlto, tai nėra kažkokie ezoteriniai paribiai kultūroje, o labai populiarios temos - transhumanizmo atstovas, mokslininkas, kalba kaip ruošiasi prikelti savo tėvą, laboratorijos darbuotojas pamini, jog jų pagrindinis projektas kiborgo sukūrimas 2029 metais, 2007 metų dokumentiniame Phie Ambo filme vaizduojama šio artefakto kūryba... Paneigus *kiborgų* galingumą prieš žmoniją, išnyktų apokaliptinis mitas bei nebūtų užmiršta žmogaus vertė – apie tai svarbu kalbėti iš anksto.